

SONSUZLUĞUN BÜYÜSÜ

DERLEYEN

BEHROUZ JALÂLÎ PANDAR

VakıfBank Kültür Yayınları: 0443
Edebiyat: 0100

SONSUZLUĞUN BÜYÜŞÜ
FÜRUĞ'UN DÜNYASINDAN
YAZILAR VE ANILAR

DERLEYEN:
BEHROUZ JALÂLÎ PANDARÎ

Özgün Adı
جادی جاودانگی
شامل نامه ها، مصاحبه ها، مقالات،
داستانواره ها و خاطرات فروغ

Türkçesi
Hale Eren Estekanchi

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Zeynep Kevser Şerefoglu Danış

Kitap Editörü
Melikhan Kirazoglu

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Ayşe Betül Ekici

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdizeni Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026

ISBN 978-625-5848-47-5

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr – info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Şubat 2026

SONSUZLUĞUN BÜYÜSÜ

FÜRUĞ'UN DÜNYASINDAN
YAZILAR VE ANILAR

DERLEYEN
BEHROUZ JALÂLÎ PANDARÎ

TÜRKÇESİ

HALE EREN ESTEKANCHÎ

BEHROUZ JALÂLÎ PANDARÎ

1959'da doğdu. Edebiyatçı, yazar ve Fars Edebiyatı araştırmacısıdır. Fars Dili ve Edebiyatı alanındaki akademik eğitimini Tahran Üniversitesi'nde tamamladı ve Muhammed Rıza Şefii Kedkenî gibi önemli isimlerden ders gördü. 1996 yılından itibaren Yezd Üniversitesi'nde akademik faaliyetlerine başladı. Bir dönem Yezd üniversitesi Edebiyat Fakültesi dekanlığını üstlendi ve hâlen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Fars dili ve Edebiyatı Akademisi kurul üyesidir. Jalalî Pandarî, çağdaş edebiyat ve edebiyat eleştirisi üzerine çok sayıda araştırma yapmıştır. Çalışma alanları arasında çağdaş edebiyat, edebi teori, bilimsel makale yazımı ve metin düzeltme yöntemleri yer almaktadır.

HALE EREN ESTEKANCHÎ

Tahran Allameh Tabataba'î Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2007 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını 2009'da, doktorasını 2014'te İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. 2011-2012 yıllarında Boğaziçi Üniversitesi'nde, 2015-2020 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nde ve 2019-2021 döneminde Leiden Üniversitesi bünyesinde Farsça dersleri verdi. Türk dili ve Edebiyatı ve Karşılaştırmalı Edebiyat alanlarında bağımsız araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

Sonsuzluğun Büyüsü Üzerine

9

BİRİNCİ BÖLÜM

FÜRUĞ'UN MEKTUPLARI, RÖPORTAJLARI, MAKALELERİ, ÖYKÜLERİ VE ANILARI

BİRİNCİ KISIM

ŞİİRİ HAKKINDA

Füruğ'un Romantik Mektuplarındaki Şiirsel Tutku	21
Füruğ'un Gençlik Döneminden Bir Mektup	35
Füruğ'un Mektuplarından	41
Füruğ'un Anılarından Parçalar	47
Başka Bir Diyârda (Avrupa Seyahatinin Anıları/1957)	51
Anlatılar	95
Mektupların Arasından	111
Füruğ'dan Bir Mektup	121
Bir Mektup	125
Füruğ'un Babasına Mektupları	127
Füruğ'un Bir Cüzzamlıya Mektupları	137
Şehnâme'nin Sonu İncelemesi	143
Günümüz Şiirine Bir Bakış	153
İraj Gargin'in Füruğ'la Söyleşisi	165
Muhammed Tâkî Sâlih-Pur'un Füruğ'la Söyleşisi	173
Doktor Hasan Hünermendî'nin Füruğ'la Söyleşisi	177
M. Âzâd'ın Füruğ'la Söyleşisi	183
Kısa Bir Sohbet	197
Sîrûs Tâhbâz ve Dr. Sâedî'nin Füruğ'la Söyleşisi	199
Sadrüddin-i Îlâhî'nin Füruğ'la Söyleşisi (1)	221

Sadrüddin-i İlähî'nin Fûruğ'la Söyleşisi (2)	227
Ev Karadır Filmi Üzerine Fûruğ ile Söyleşi	243
Ev Karadır Filmi Üzerine Fûruğ ile Söyleşiye Ek	255
Ev Karadır Filmi Üzerine Soru ve Cevap	267
Bertolucci'nin Fûruğ ile Söyleşisi	271
Ev Karadır Filminin Senaryosu	273
Fûruğ ve Oberhausen Festivali	289

İKİNCİ BÖLÜM

FÛRUĞ'UN ŞİİRİ VE HAYATI ÜZERİNE

MAKALELER, HATIRALAR, YAZILAR VE ŞİİRLER DERLEMESİ

İKİNCİ KISIM

ASIL HAYATI OLAN ŞİİRİNDEN

Fûruğ ve Sohrâb Sepehrî	295
Bugünkü Şiirin Fâtihî	299
Arayan Bir Şaire	301
Fûruğ'un Şiiri Ayrı Bir Ölçüt Gerektirir	305
Şiirin Ruhunun Belirginleşmesi	307
Fûruğ ve Modern İnsanın Tecrübesi	315
Dünya Çapında Bir Şair	319
Fûruğ Ferruhzâd Üzerine Mehdî Ahavân-i Sâlis ile Söyleşi	321
Fûruğ ve Taklit Edilemez Şiirleri	333
Fûruğ Çağdaş Şiirin Dördüncü Devresinin Merkezinde	337
Fûruğ: Gelenekten Geçişin Resimleyicisi	345
Dr. Hânlerî ile Fûruğ Üzerine	359
Meleklerin Karlı Kanatlarının Sesi	361
Fûruğ Meselesi Esaretten Kaçış Buhranıydı	385
Fûruğ, Şairlik İsmine Layık Bir Şair	389

Füruğ, Dişil Aşık	399
Füruğ'un Şiirlerinde Bir Tür Hissî Vezin	401
Füruğ'un Şiiri Üzerine...	405

ÜÇÜNCÜ KISIM ŞİİRİ OLAN HAYATINDAN

Füruğ'un Hayatı	421
Kız Kardeşim "Füruğ Ferruhzâd"	431
Baba, Anne ve Ev Ortamı Füruğ'un Ruh Halinin Teşekkülü	441
Füruğ'un Ailesiyle Sohbet	445
Başkalarının Sözleriyle Bir Füruğ Taslağı	453

DÖRDÜNCÜ KISIM GİDİŞİNİN YASINDA YAZILANLAR VE SÖYLENENLER

Füruğ'un Evlatlık Oğlu	499
Büyük Bir Özlemle Yemin Yinelemek	515
İnsanoğlu Şiirinin Perî Şâdukht'u	517
Füruğ'un Kaderi	523
Füruğ Adında Bir Rakip	525
Yazık, Erken Öldü	529
Şiir ve Şair Kıtlığı Yılı	531
Cevher Parmaklı Bir Kız	533
Ve Toprak Huzura Bir İşareti Kabullenıştır (Füruğ'un Cenaze Töreni Raporu)	535
Mersiye	549
Âh ve Acı	553
Dost	559
Şebnem ve Âh	563

Benim Kısa Ömrüm, Yüzyıl ve Ölüm	567
Ve Senin Saçların...	573
Bir Yıldız Düştü, Güneş Alevlendi	575
Füruğ'un Toprağından	581
Özlem	583
Bütün Vedaların Ardından	591

SONSUZLUĞUN BÜYÜSÜ ÜZERİNE

جز طنین يك ترانه نیستم
جاودانه نیستم
جز طنین يك ترانه جستجو نمی كنم
پس چرا ستاره آرزو كنم؟ (روی خاك)

*bir ezginin yankısından başka bir şey değilim,
ebedî değilim
bir ezginin yankısından başka bir şey aramıyorum
o hâlde neden bir yıldız dilemeliyim? (toprakta)*

Bundan otuz yıl önce, Fûruğ'un ölümüyle birlikte ya da kısa bir süre sonrasında, bazı dergiler Fûruğ'un hayatı ve şiiri hakkında yazılar yayımladı. Bu yazılar Kâmyâr Şâpur (Fûruğ'un tek evladı) tarafından yazarın kullanımına sunuldu. Söz konusu dergileri, Fûruğ'un eşi merhum Pervîz Şâpur (1924-1999), yıllar boyunca zevk ve ilgiyle bir araya getirmişti. Tabii değerli yazıların yanı sıra, aralarında popüler günlük yazılar ve değersiz içerikler de az değildi. Bu içeriklerin kapsamlı bir şekilde incelemesinin ardından, belirli seçimler yapıldı ve bu seçkilerden *Sonsuz Yaşamak* kitabının bir bölümü oluşturuldu. Daha sonra, başka yazılar ve şiirler de eklenerek, nihayet 1985 yılında *Sonsuz Yaşamak* kitabı baskıya ve yayıma hazır hale getirildi. Ancak, kâğıt fiyatlarındaki ani artış ve kitabın 820 sayfalık hacmi nedeniyle yayını 1993 yılına kadar ertelendi. Kitap nihayet bu yılın baharında yayımlandı ve

çağdaş şiir araştırmacıları ile Fûruğ şiiri severlerin büyük ilgisiyle karşılandı.

O yıllarda, tıpkı şu anda da olduğu gibi, yazarın düşüncesi her yazının kaynağının dikkatlice belirtilmesi gerektiği yönündeydi ve *Sonsuz Yaşamak* kitabında da bu ilkeye sadık kalındı. Ancak ne yazık ki bu sadakat ve dürüstlük olumlu bir sonuç doğurmadı. Kitap yayımlandıktan sonra, içeriklerine dayanarak birtakım kitaplar hazırlandı ve yapılan işlere yönelik itirazlarımıza karşılık, 'biz yazıları asıl kaynaklardan aldık' cevabı verildi! Oysa söz konusu kitapların hiçbirinin gerçek kaynaklara erişimi olmadığına emindik. Örneğin, Avrupa seyahatine dair hatıralar, yazarın bizzat seçtiği *Der Diyâri Diğ̃er* adı altında derlenmişti ve elbette bu içerikler asıl kaynaklarda yer almıyordu. Gerçekten de başkalarının çabalarına el uzatmak, kültür camiasında yaygınlaştıkça, sonucunda örneğin Dr. Mo'in gibi müelliflerin eserlerine saldırmak gibi olumsuz durumlar ortaya çıkabiliyor. Kendisinin vefatından otuz yıl sonra, kıymetli sözlüğünü parça parça ettiler veyahut Fûruğ gibi şairlerin şiirlerini kısaltmaya ya da uzatmaya çalıştılar.

Şimdi o dönemden otuz yıl sonra, *Sonsuz Yaşamak* kitabının birkaç baskısı yayınlanmış ve kitaplar ile makalelerde bu kitaba yapılan atıflar, Fûruğ'un severleri arasındaki yerinin bir göstergesi olmuştur. Ayrıca bu kitabın, Fûruğ'un hayatı ve şiirini tanımada araştırmacılara yardımcı olması da büyük bir sevinç kaynağıdır.

Ancak bu süreçte, kitabın büyük hacmi fiyatının da artmasına yol açtı. Bu nedenle, Fûruğ'un mensur eserler kategorisinde yer alan ve *Sonsuz Yaşamak* kitabında bulunan bazı yazıların, başka bir derlemede yer almasına ve Fûruğ'a dair yeni bir tanım sunan, *Sonsuz Yaşamak*'tan sonra yayınlanan bazı mektup ve makalelerin de bu derlemeye eklenmesine karar verildi. Hem

Füruğ'un şiirine göndermede bulunması hem de bu yazıların ilk mecmuasının ismini hatırlatması nedeniyle, söz konusu yeni derlemeye *Sonsuzluğun Büyüsü* adı verildi. Elbette, *Sonsuzluğun Büyüsü* kitabı, *Sonsuz Yaşamak* kitabına kıyasla hem Füruğ'un hem de başkalarının kaleminden daha yeni yazıları içermektedir. Kitabın içindekiler listesine bakıldığında, yazıların kalitesi okurlar için daha da açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Otuz yılı aşkın bir sürece rağmen, hâlâ şevk ve istekle her sabah ilk kişi olarak *Mürvârit Yayınları*'nın ışığını açan Menûçehr Hasan-zâde'ye minnettarlığım, hem şahsına duyduğum bir teşekkürdür hem de geçmiş zamanlardan gelen ve yol göstericiliğinden ders alınması gereken kişilere bir övgüdür. Ayrıca, bu derlemenin sabırlı sayfa düzenleyicisi Mesut Firûzhânî Bey'e de dikkatli tipografi ve sayfa tasarımı konusundaki çabalarından dolayı minnettarım.

Behrouz Jalâlî
Şubat 2015

جا

چرا توقف من و چرا

پرنده نم به جستجوی جانب آبی رفته اند

ای عمودی است

ای عمودی است در حرکت افکار دارد

در حد و دینش

سایه ای نذرانی پیچ خنه

رسم در ارتفاع چه نگاره می رسد

و جاده ای - هدای

به نقب های رابطه تبلی می خونه

دروغ و سخی ایت
که در محله نیک کرم روزنامه نمیدهند
چرا توقف کنیم!

* — *

راه از میان میری های حیات ملذذ
لیقیت تمیل گشتی ترمه ان ماه

ملون های نامه را در ده کنت
و در فضایی شیبی همه از طبع

تراحمه ایت
همه نه جذب ذره های روان خوانده
چرا توقف کنیم!

مردان رزق و نصیب را به جدار پاک و بی خاک
 مردان انقار نطفه یعنی
 و بطل زلف مشرب عشق
 مردان را به آینه آینه است به آینه

ص

مردان رزق و نصیب را به جدار پاک و بی خاک
 مردان انقار نطفه یعنی
 و بطل زلف مشرب عشق
 مردان را به آینه آینه است به آینه

نعم رزق از

BİRİNCİ BÖLÜM

**FÜRUĞ'UN MEKTUPLARI,
RÖPORTAJLARI, MAKALELERİ,
ÖYKÜLERİ VE ANILARI**

BİRİNCİ KISIM
ŞİİRİ HAKKINDA

FÜRUĞ'UN ROMANTİK MEKTUPLARINDAKİ ŞİİRSEL TUTKU¹

1

Kitabım hakkında söylemeliyim ki şu an tam nüshası, arka kapak yazısı, fotoğraf ve giriş bölümüyle birlikte önümde duruyor, yani acenta tarafından bana gönderilmiş. Kitabın tüm işlemleri tamamlanmış ve bu hafta içinde kesin olarak yayımlanacak. Şifâ'nın benim için yazdığı giriş bölümü ilginç ve okunmaya değer olmuş. *Emir Kebir Yayınları* ise şimdiden kitabımın ikinci baskısına hazırlanıyor ve kitabımın iyi satacağına inanıyor. Ben çok mutluyum, öyle ki sana yazmadan duramıyorum, belki de mutluluğumun kaynağı bir eserin kaynağı olabildiğimi ve boş ve etkisiz bir varlık olmadığımı görmektir. Hayatta bir şeye güçlü bir bağlılık ve ilgi duyduğumu hissettiğim zaman, gerçekten yaşamaktan mutluluk duyuyorum.

Pervîz, mutluluk derecemi sana tarif edemiyorum. Bu benim en büyük dileklerimden biriydi ve kesinlikle bundan sonra daha güzel eserler ortaya koymaya çalışacağım. Senin yanından ayrıldığımdan beri iki şiir yazmışım, geldiğinde senin için okuyacağım. Birini *Sepid ü Siyâh* dergisinin özel sayısında yayınlaması için postaladım, diğeri hakkında ise henüz karar vermedim.

1. Alıntıdır: Evvelin Tapesh-hâ-yi Âşiqâne (Füruğ'un Eşine Mektupları), Derleyen: Kâmyâr Şâpur ve Ümrân Sâlihî, Tahran, Mürvârid Yayınları, 2002.

Ben kim, sanat kim? Ben ne zaman sanatçı olmuşum veyahut sanatçılık iddiasında bulunmuşum. Ben ne zaman kendi sanatımdan bahsettim? Sanatı, senin varlığın olmadan istemiyorum. Zaten ben sanatçı değilim. Eline bir kalem alıp iki üç Farsça cümle yazan herkes sanatçı mı oluyor? Eğer gerçekten sanatçı bir kadın olsaydım, her şeyden önce, senin asla bana darılmaman ve bana kızmaman için bir şey yapardım.

Ben sanattan fersahlarca uzağım. Eğer ben sanatçıysam, o zaman sen benden daha çok sanatçısın. Çünkü senin sanatın, takdire şayan güzel ahlâkıdır.

Kitabım hakkında Emir Kebir'i ² aradım ve bir nüshayı eve gönderdiler. Ben de oturup düzeltmeler yaptım, bugün gelip alacaklar. *Sitâre-hâ* ve *Yek Şeb* şiirleri de var, yani kitaba eklenmiş. Şifâ'nın girişi de çok iyidi. Kısacası anlaşılan kitap gelecek cumartesi yayımlanacak. Senin söylediğin gibi kimseyle iletişime geçmedim (*Tusî*) *Hâîrî* iki üç kez aradı ve beni *Bilgeler Derneği*'ne davet etti. Daha önceden misafirlere, davet edeceğiz diye söz verdiklerini ve esasen bu oturumun benim onuruma düzenlendiğini söyledi. Ancak sana verdiğim söz gereği özür diledim ve "şimdilik benim daha Ahvâz'da olduğumu düşünün» dedim, tabii ki eşim geldiğinde memnuniyetle katılırım.

Kitabım oldukça güzel yayımlanmış, özellikle de arka kapağı mükemmel. Eğer kitap, önceden görmeseydim, hatalı basılabirdi. Umarım artık neden *Emri Kebir*'i aradığımı sorgulamazsın.

2. Yayinevi ismidir: انتشارات امیرکبیر

Sanatıma olan tutkum öylesine güçlü ki başka hiçbir şeye ilgim kalmıyor. Seninleyken ve sıradan hayata teslim olduğumda hiçbir ilerleme kaydedemeyeceğimi hissediyorum ve bu bana kanıtlanıyor. Ancak senden ayrılmaya karar verdiğimde, kalbimi aşk ve sevgi dalgaları sarıyor ve beni çaresiz ve zayıf hale getiriyor.

Hatta özgürlüğe ihtiyaç duymasam bile, özgürlüğü düşünmek ve telkin etmek bana bir karakter kazandırıyor, bana yardımcı oluyor ve beni teşvik ediyor.

Pervîz, canım, kitabım gelecek hafta kesin yayımlanıyor, Ferîdûn meselesi³ hakkında ne yazsam bilemiyorum; o saygın bir insandır ve onunla ilgili kötü bir düşüncen olmamalı. Kitap işim için mecburen onunla konuşmam gerekiyor. Gerçi ben bir iki defa hariç onunla konuşmuş değilim. Eğer bu işi üstlenen kişilerle ya da *Emir Kebir* ile konuşmazsam ve sonrasında kitabım basılıp da bir sürü hatalarla dolu olursa elimden ne gelir? Nasıl ki bana bir nüsha göndermeselerdi, kitap öylece hatalı bir şekilde yayımlanırdı.

Dün kitabım hakkında *Emir Kebir*'den aradılar ve kitabın hazır olduğunu, yayımlanması için izin vermem gerektiğini söylediler. Ben de "Artık siz bilirsiniz" dedim. Anlaşılan yarın yayımlanacak. Sana bir cilt göndereceğim, kendim de on cilt alıyo-

3. Onun hakkında bkz. Hâlât ve Mekâlât kitabına– M.Umit, s.55.

rum; onları arkadaşlarım arasında paylaşmak istiyorum. Başta beş cilt almayı planladım, ama sonra bunun çok az olacağını fark ettim. Sonuç olarak 80 tümene yakın bir ücretle, telif hakkım üzerinden on cilt kitap ve iki cilt de *Sa'adi* ve *Vis-ü-Râmîn* aldım.

7

Etrafımda bulunan, kafamdan geçen ve başıma gelen her şey, kimle karşılaşıyorsam, ondan bundan duyduğum ve cevapladığım sözler; hepsi ve hepsi sıradanlık seviyesinde yer almış.

Eğer bir adım ileri atabilseydim, eğer şu çevreden, bunca müptezel ve sıradan şeyin içinden kaçmanın cesaretine sahip olsaydım, birlikte gündelik gürültü ve kargaşadan uzak, bunların hiçbirinin izinin olmadığı bir yere giderdik. İşte o zaman gerçekten çok mutlu olurum.

Sen, benim ne kadar kurallara, örf ve adetlere, yasaya ve halkın düşünce ve inançlarına karşı davranmayı sevdiğimi bilmiyorsun. Ancak ayaklarımda beni tutan bağlar var. Ruhum, vücudum ve yaptıklarım yasaların dört duvarı arasında zayıf ve anlamsız bir şekilde hapsolmuş durumda. Sürekli olarak, ne olursa olsun, şu sıradanlık seviyesinden bir adım yukarı çıkmam gerektiğini düşünüyorum. Ben bu sıkıcı ve kısıtlamalarla dolu hayatı sevmiyorum.

Sen herhalde varoluşçuların felsefesini biliyorsundur. Onlar, dünyada hiçbir şeyin kötü olmadığına inanan bir gruptur ve bu görüşe dayanarak istedikleri her şeyi yaparlar. Hatta çıplak bir şekilde sokakta gezerler çünkü kötülük veya ayıp diye bir şey yok. Erkekler, kadınların kıyafetini giyer ve onlar gibi makyaj yapar; kadınlar ise erkeklerin işlerini yapar. Hayatları garipliklerle doludur... Sence bu hayat keyifli ve güzel değil midir?